
BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI

BATI EDEBİYATINDA

MİZAH

BATI EDEBİYATINDA MİZAH

Editörler: Şeyda SİVRİOĞLU, Meryem AYAN, Nejdet KELEŞ, Gamze YALÇIN

ISBN: 978-605-9336-31-4

Birinci Baskı: Kriter Yayınevi, 2016 İstanbul

Yayınevi Sertifika No: 11413

Anahtar Kelimeler: Mizah, Edebiyat, Humour

Birinci Baskı, xii + 528 s. 16 cm x 23,5 cm

Kaynaklar var, Dizin yok.

Yayın Yönetmeni: Numan ERGÜL

Kapak Resmi: Meral DEMİROĞLU

Kapak Tasarımı: Meral DEMİROĞLU

Mizampaj: Kriter Yayınevi

Baskı: Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri San. ve Tic. Ltd. Şti. Yıldız Mahallesi
Çırağan Cad. No: 51 Nolu Mağaza Beşiktaş/ İstanbul

Matbaa Sertifika no: 20179

© Kriter Yayınevi

Kriter Basım Yayın Dağıtım Film Müzik Reklamcılık Yapım Sanayi ve Tic. ve Ltd. Şti.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla
çoğaltılamaz.

İletişim

Hobyar Mah. Ankara Cad. Gülcel Han No: 45/18-20. Eminönü-Fatih / İSTANBUL

Tel /Fax: 0 212 527 31 89

info@kriter yayinevi.com

www.kriter yayinevi.com

Yayınlanan makalelerin içeriğinden (kaynakların ve alıntılarının doğruluğundan, ileri sürülen görüşlerden ve telif hakkı olan çizelge, resim ve diğer görsellerden) yazarlar sorumludur.

BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI

BATI EDEBİYATINDA MİZAH

HUMOUR IN WESTERN LITERATURE

L'HUMOUR DANS LA LITERATURE OCCIDENTALE

HUMOR IN DER WESTLICHEN LITERATUR

Editörler:

Şeyda SİVRİOĞLU

Meryem AYAN

Nejdet KELEŞ

Gamze YALÇIN

Birinci Baskı

İstanbul 2016

BATI EDEBİYATINDA MİZAH
HUMOUR IN WESTERN LITERATURE
L'HUMOUR DANS LA LITTÉRATURE OCCIDENTALE
HUMOR IN DER WESTLICHEN LITERATUR

Editörler:

Yard. Doç. Dr. Şeyda SİVRİOĞLU
Doç. Dr. Meryem AYAN
Doç. Dr. Nejdet KELEŞ
Araş. Gör. Gamze YALÇIN

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Himmet UMUNÇ
Prof. Dr. Burçin EROL
Prof. Dr. Ayten ER
Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKCU
Prof. Dr. Kubilay AKTULUM
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK
Prof. Dr. Melik BÜLBÜL
Prof. Dr. Nurten SARICA
Prof. Dr. Selim YILMAZ
Prof. Dr. Turgut TOK
Doç. Dr. Arsun URAS YILMAZ
Doç. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL
Doç. Dr. Meryem AYAN
Doç. Dr. Nejdet KELEŞ
Yrd. Doç. Dr. Arpine MIZIKYAN AKFIÇICI
Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Yılmaz MADRAN
Yrd. Doç. Dr. Murat GÖÇ
Yrd. Doç. Dr. Şeyda SİVRİOĞLU

ÖNSÖZ

Ya Tutarsa! Nasreddin Hoca.

Şaka tuz gibidir, ne fazla ne eksik olmalı, Pythagoras.

Ben şaka yaparken gerçekleri söylerim, çünkü gerçekler dünyanın en gülünen şakalarıdır, Bernard Shaw.

Her şakanın içinde bir gerçek gizlidir, Friedrich Novalis.

Mizah ne gülmede ne de şakalarda aranmalıdır, ancak sadece ve sadece insan zihnindedir. Başka bir deyişle, mizah zihinsel bir deneyimdir, La Fave.Fave.

Köklerinin antik Mısır, Mezopotamya ve Yunan medeniyetlerine kadar uzandığı bilinen mizah anlayışına göre, insan vücudunda bulunan dört sıvı: safra, balgam, kan ve kara safra insanın ruh hâlini ve genel sağlık durumunu belirliyordu. Bu anlayış Rönesans Dönemi'ne kadar hâkim olan bir görüş idi. Etimolojik olarak da, İngilizcede “humour” (mizah) kelimesi, Latince kökenli “umor” kelimesinden gelmekte olup, beden sıvısı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, eski çağlardan beri beden sıvılarıyla mizah ve mizacın ilintili olduğu düşünülmüştür. Bu kitap, mizahın kuramsal tarihçesini günümüze kadar değişen ve çeşitlilik gösteren mizah anlayışını, edebiyat ve kültür bağlamında incelemektedir.

Yukarıdaki alıntılarda belirtildiği gibi, mizah La Fave tarafından zihinsel bir deneyim olarak tanımlanmıştır. Bu görüşü, antik çağlardan Rönesans dönemine kadar süregelen bedende salgılanan sıvıların insan karakteri ile ilintisi olduğu anlayışı ile bağdaştırırsak, mizahın beden ve aklın uyum ve uzlaşmasıyla ortaya konulabileceği söylenebilir. Bu bağlantıdan yola çıkarak, Pamukkale Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından yayına hazırlanan ve 7-8-9 Ekim 2015 tarihinde düzenlenen IV. Uluslararası BAKEA (Batı Kültürü ve Edebiyatları Araştırmaları) Sempozyumu bildiri seçkilerinin makaleye genişletilmesi ile oluşturulan bu kitapta, mizahın kuramsal tarihçesini günümüze kadar değişen ve çeşitlilik gösteren mizah anlayışını, edebiyat ve kültür bağlamında inceleyen Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca makalelerle farklı bakış açıları oluşturulmaya çalışılmıştır.

Editorya

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖNSÖZ	vii
1. BÖLÜM: Himmet UMUNÇ “LOVE OF LAUGHTER”: SHAKESPEARE’S PRAGMATICS OF HUMOUR	1
2. BÖLÜM: Burçin EROL HUMOUR IN ANNE FINCH’S POETRY	13
3. BÖLÜM: Ahmet YILMAZ L’HUMOUR DANS ‘FAIS CE QUE TU VOUDRAS’: FAUT-IL LIRE RABELAIS COMME UN ROI DE RIRE OU UN MAITRE A PENSER?	25
4. BÖLÜM: Ayşe ÇİFTÇİBAŞI THE HUMOUR OF SURVIVAL AT ‘ZERO’ IN BECKETT’S <i>ENDGAME</i>	39
5. BÖLÜM: Ayşe GÜNEŞ TAMED, OR NOT TAMED? THAT IS THE QUESTION.....	53
6. BÖLÜM: Banu ÖĞÜNÇ FROM IRELAND TO WEST INDIES: ADAPTATION OF HUMOUR IN MUSTAPHA MATURA’S THE PLAYBOY OF THE WEST INDIES	63
7. BÖLÜM: Çelik EKMEKÇİ “HUMOROUS CHARACTERS” IN DOUGLAS ADAMS’S <i>THE HITCHHIKER’S GUIDE TO THE GALAXY</i>	75
8. BÖLÜM: Çiğdem PALA MULL "I’M NOBODY WHO ARE YOU?": HUMOUR IN EMILY DICKINSON’S POETRY.....	83
9. BÖLÜM: Demet SATILMIŞ MALTEZOS FEATHERS AND NEEDLES: THE FUNCTION OF HUMOR IN AMERICAN INDIAN POETRY	91

10. BÖLÜM: Dilek MENTEŞE	
HUMOUR AND TRANSNATIONAL IDENTITY IN ANDREA LEVY'S <i>FRUIT OF THE LEMON</i>	109
11. BÖLÜM: Elisabetta MARINO	
MARY SHELLEY AND HUMOUR: "THE BRIDE OF MODERN ITALY" ...	119
12. BÖLÜM: Erkin KIRYAMAN	
NEW WOMAN AND HUMOUR: RESISTANCE AGAINST HUMOUR IN DIANA OF THE CROSSWAYS AND THE ODD WOMEN.....	129
13. BÖLÜM: Fatma KABA	
MİZAH, YAZINSAL MİZAH VE JACQUES PREVERT ŞİİRİ.....	159
14. BÖLÜM: Feryal ÇUBUKÇU	
TRACING THE BELLY OF A LAUGHING GOD IN JOY HARJO'S POETRY	171
15. BÖLÜM: Filiz KARAKALE	
KAHKAHA KRALI AVERÇENKO'DAN LENİN'E DOSTÇA BİR TAVSİYE	183
16. BÖLÜM: Gülden YÜKSEL	
DETHRONING PATRIARCHAL IDEOLOGY AND RE-CONSTRUCTION OF WOMEN AUTONOMY IN MARY E. BRADLEY LANE'S <i>MIZORA: A PROPHECY</i>	195
17. BÖLÜM: Kağan KAYA	
A CONTEMPORARY HUMOUR GENIUS SIR ALAN AYCKBOURN'S SWIFTIAN STYLE IN <i>MAN OF THE MOMENT</i>	203
18. BÖLÜM: M. Önder GÖNCÜOĞLU	
NO MAN'S LAND OR EVERYMAN'S LAND: FRANZ KAFKA'S SENSE OF HUMOUR WHEN TRAGEDY OVERWHELMS COMEDY	217
19. BÖLÜM: Meryem AYAN	
ABSURDIST HUMOR IN ALBEE'S <i>COUNTING THE WAYS</i>	233

20. BÖLÜM: Meryem NAKİBOĞLU	
KAYA YANAR ÖRNEĞİNDE ALMAN MEDYASINDA MİZAH.....	247
21. BÖLÜM: Mevlüde ZENGİN	
SUBVERSIVE HUMOUR VIA ESTRANGEMENT IN A FEMINISTIC UTOPIA: CHARLOTTE PERKINS GILMAN'S <i>HERLAND</i>	255
22. BÖLÜM: Murat GÖÇ	
WHAT THE HECK ARE YOU LAUGHING AT?: A DEFENCE OF WAR COMEDIES.....	275
23. BÖLÜM: Murat KADİROĞLU	
BİR ANTİ-AİLE ÖRNEĞİ: ALAN AYCKBOURN'ÜN <i>THE NORMAN CONQUESTS</i> ÜÇLEMESİ.....	283
24. BÖLÜM: Murat ÖĞÜTCÜ	
OLD WIVES' HUMOUR: GEORGE PEELE'S <i>THE OLD WIVES TALE</i>	307
25. BÖLÜM: Mustafa DEMİREL	
DELUSIVE AMERICAN DREAM IN ARTHUR MILLER'S DRAMAS: PERSONAL MORALITY AND ALTERNATIVE REALITY IN <i>DEATH OF A SALESMAN</i> AND <i>ALL MY SONS</i>	331
26. BÖLÜM: Nazan YILDIZ	
CHAUCERIAN LAUGHTER IN A "LITEL" TRAGEDY: HUMOUR IN <i>TROILUS AND CRISEYDE</i>	345
27. BÖLÜM: Nejdet KELEŞ	
TÜRK NASREDDİN HOCA İLE ALMAN TİLL EULENSPIEGEL'İN ORTAK MOTİFLİ YEDİ FIKRASI	357
28. BÖLÜM: Oya BAYILTMİŞ ÖĞÜTCÜ	
HUMOUR IN THE PETITIONARY POEMS BY CHAUCER AND HOCCLEVE	381
29. BÖLÜM: Ömer ÖĞÜNÇ	
A CRITIQUE OF BRITISH HUMOUR IN BBC'S <i>RIPPER STREET</i> : THE CASE OF CAPTAIN HOMER JACKSON.....	395

30. BÖLÜM: Pınar TAŞDELEN	
HUMOUR AS A MEANS OF LATE-FOURTEENTH CENTURY SOCIAL CRITICISM IN <i>THE TALE OF GAMELYN</i>	409
31. BÖLÜM: Sevinç ÖZER	
AMERICAN NATIONAL EXPERIENCE AND THE MAKING OF THE AMERICAN HUMOR	423
32. BÖLÜM: Şengül KOCAMAN	
DEUX PIECES COMIQUES D'ADAMOV: <i>LA PARODIE ET LE PING-PONG</i>	437
33. BÖLÜM: Şevket KADIOĞLU	
ACIYA KARŞI ACILI BİR DUYGU: ROMAİN GARY'NİN "LA VIE DEVANT SOP" ADLI ROMANINDA MİZAH	445
34. BÖLÜM: Tuğba TULÜ, V. Doğan GÜNAY	
AZİZ NESİN'İN BAZI ANLATILARINDA SÖZ SANATLARININ GÜLMECEYE OLAN KATKILARI	465
35. BÖLÜM: Tülin KARTAL GÜNGÖR	
"POSTMODERNİST İRONİ" VE FRANSIZ POSTMODERN YAZARLARIN YAPITLARINDA İRONİNİN KULLANIMI	487
36. BÖLÜM: Yakup YAŞAR	
GEORGE ORWELL'İN <i>HAYVAN ÇİFTLİĞİ</i> ROMANINDA MİZAH-HİCİV PERSPEKTİFİNDEN "DOMUZ" FİĞÜRÜNE BAKIŞ	499
37. BÖLÜM: Yusuf ZİYA AYHAN	
ALBERT CAMUS'NÜN "VEBA" ROMANINDA KARA MİZAH	507
38. BÖLÜM: Zennure KÖSEMAN	
HUMOROUS REFLECTION OF GLOBAL TRAUMATIC EVENTS IN JOSEPH HELLER'S CATCH 22	517

MİZAH, YAZINSAL MİZAH VE JACQUES PREVERT ŞİİRİ

Fatma KABA*

1. Giriş

İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa’da, insanların zihnini adeta hapseden; geniş halk kitlelerinde ciddi travmalar yaratan savaş manzaraları önünde sanatçıların bir bölümü, yaşanan büyük trajediyi mizahi bir dille ifade biçimini seçmişlerdir. Bu yolla mizahın çelişki ve karşıtlıkları öne çıkaran çarpıcı ve ayrık sözlü dilini sanatın alanına taşıyarak edebiyatın ifade olanaklarını genişletmişler; özellikle şiirde, mizahı, kavramın içerdiği eleştirel, dahası yıkıcı ve düşündürücü boyutlarıyla şiirsel söylemin önemli bir gücü haline getirmişlerdir. Jacques Prévert, içinden çıktığı gerçeküstücü geleneğin şiirine kattığı isyankâr ve antikonformist ruhla, bir yanıyla küçük insanların hayatını, yüzleştikleri çelişki ve çatışmaları, bir yanıyla da burjuva kültürünü, yaşam biçimi ve alışkanlıklarını ve kurumlarını mizahın, ironinin gücünden yararlanarak ciddi biçimde eleştirmiştir. Denebilir ki, Rönesans’tan itibaren Fransız edebiyatında mizahın genel olarak edebiyatla, özel olarak şiirle bu derece iç içeliği nadir olarak gözlemlenmiştir.

Bu çalışmamızda, Jacques Prévert’in şiirlerinde mizahın bir yazınsal teknik olarak kullanımını John Morreall’in “Gülmeyi Ciddiye Almak” adlı eserinden hareketle ele alacağız.

2. Mizah Ya Da Sözün Gücü

Mizah, en genel anlamıyla uyumsuz, içinde karşıtlıklar barındıran bir durumun komik biçimde dile getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Mizah hakkında ilk görüşlerden biri Platon’a aittir. Filozof, mizahın üç olumsuz yanından söz etmek-

---

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, fkaba@pau.edu.tr

tedir. Bunlardan ilki, mizahın insanı bayağı şeylerle, örneğin insanların kusurları ile karşı karşıya getirdiğidir; İkincisi, bir şeye gülerken mantıksal yetilerimizin kontrolünü kaybettiğimiz için, aptal ve sorumsuz bir duruma düşmemizdir. Üçüncüsü de, Platon ve Aristoteles'in üstünlük kuramlarının bir sonucu olarak, gülmenin toplum dışı bir eylem olarak görülmesidir (Morreall, 1997: 121-122). Ortaçağ Hıristiyan Avrupa'sında, dünya hayatına bağlılığı ve yaşama zevkini simgelediği için gülmenin günah olduğuna inanılmış; Rönesans döneminde, özellikle Rabelais'nin eserlerinde (Gargantua, Pantagruel) Hıristiyan ideolojiye ve Katolik kilisi'ye karşı önemli bir silah olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda Voltaire *Candid*'de dünyayı kasıp kavuran kötülük sorunu karşısında mizahın yıkıcı gücünden yararlanmıştı. XIX. yüzyıl Fransız edebiyatı, Flaubert'i saymazsak (*Bouvard et Pécuchet*) neredeyse mizahsız geçmiştir.

Morreall'e göre, mizah uyumsuzluk ve karşıtlıklardan ortaya çıkan bir durumdur. “*Bir şeyin uyumsuz olması demek, kişinin kafasında şeylerin nasıl olduğuna ilişkin sahip olduğu kalıbı bozmak demektir. Bir bireyin bir şeyi uyumsuz bulması, onun deneyimlerinin ve beklentilerinin neler olduğuna bağlıdır*” (Morreall, 1997: 90). Mizahı bir anlatım tekniği olarak kullanan yazar ise, “uyumsuz gerçeği” farklı biçimleriyle görüp ona karşıtlık temelinde yeni bakış açıları kazandırmak, okurda söz konusu alanla ilgili bir çeşit farkındalık durumu yaratmaktır. Mizahın insanlara öğrettiği en önemli şey olgu, olay ve kişilere uzaktan bakmaktır. Böylece de, mizah sayesinde insanlar uyumsuzluklardan keyif alıp, dünyaya ilişkin öğrenilmiş tek doğru ve tek gerçeklik önyargısından kurtulurlar. Önyargılarından kurtulan insanlar özgürleşirler, çünkü kendilerini baskının dışında düşünürler. Baskıcı bir siyasi yönetime, kurumlara, geleneklere, ideolojilere itaat edemezler. Ayrıca mizah, mantık ve aklın koyduğu kuralları da özgürleştirir. Kişiler mizah duygusunun gelişmişliği oranında olaylara uzaktan bakabilirler ve daha geniş bakış açısı kazanabilirler. Bu sayede de yaşamın zorluklarını atlatabilme fırsatlarını yakalarlar. Eğer kişi kendi başarısızlıklarına da mizahi bir tavırla yaklaşırsa, hedeflerinin bencil olmadığı da ortaya çıkar; ancak egosu yüksek kişi hiçbir olaya nesnel bakamaz ve böylesi bir kişi için herhangi bir “başarısızlık” kişisel yanılğı, “başarı” ise kişisel bir zaferdir. Bu durum kişinin yaşamında mizahı önemli bir noktaya getirmektedir. Çünkü dünyaya sağlıklı bakabilme imkânını verir. Bu özellikleriyle, mizah hem ruh sağlığına hem de fiziksel sağlığa iyi gelmektedir. Kişinin yaşam karşısında bir uyumsuzluktan zevk çıkarabilmesi için bu durumdaki uyumsuzluğun doğurduğu farklılık, karşıtlık ve çelişkilerin farkında olması gerekir. Bunun aksine, bakış açısı gelişmemiş, dünyayı uzaktan seyretmeyi becerememiş, her şeyi günlük hayat rutininin bir parçası olarak görmüş kişinin

hayal dünyası da gelişmemiştir. Şurası kesin ki, espri stresle baş edilmesini sağlar. Bu kişiler yaratıcı ve daha mutludurlar. Benmerkezci değillerdir. Ancak unutulmaması gereken mizahın da sınırlarının olduğudur. Başına ciddi bir şansızlık gelmiş ya da masumluluğu bilinen insanların hicivlerle incitilmemesi gerekmektedir. Uygun tutumu bilmek önemlidir (Morreall, 1997: 141-162).

Morreall, mizahın toplumsal boyutuna değinildiğinde, toplumsallıkla mizah arasında var olan ilişkinin doğasının daha iyi görüleceğini belirtir; nitekim insanlarla birlikte iken güldürücü olan şey, kişi tek başınayken gülünçlüğüne yitirebilir. Ayrıca gülme kişiden kişiye bulaşan bir salgın gibidir. Grup içinde bir kişi gülmeye başlarsa diğerleri de bundan etkilenecektir. Gülme ve mizah paylaşımına dayalıdır “*Bu açıdan komik bir olaya birlikte gülmek, güzel bir yemeği paylaşmaya benzer*” (Morreall, 1997: 162). Mizahın toplumsal iletişimdeki en önemli katkılardan birisi, ciddi bir konu üzerine yapılan tartışmalardaki saldırganlığı yok etmesidir. Örneğin bir kişinin şaka yollu eleştirilmesi, onu kendisini savunmaya itmekten öte kendisine dışardan bir bakış açısı kazanmasına ve kendisine gülme fırsatını verecektir. Mizah ayrıca kişilerle rahat iletişime girilmesine, böylece kişilerin birbirlerine karşı daha açık davranmalarına fırsat verir. Yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan mizah kişilere anlık bir rahatlama kazandırmanın ötesinde, yaşama bakış açısını tamamıyla değiştirir. Kişi bir konuya mizahi açıdan bakarak, o konunun günlük kaygılarından kurtulur. Yaşama karşı ciddi tutum almış bir kişi, günlük yaşamda kaygılarını ön plana çıkarır ve her hangi bir uyumsuzluk durumunda, bunu yürümesi gerektiği gibi gitmeyen işler ya da sorun olarak görür. Ancak yaşama mizahi yönden bakmasını bilen kişi içine düştüğü durumdan kendini uzaklaştırmayı başarır ve ortaya çıkan uyumsuzluklarla eğlenir. Olayları ciddiye alan bir kişi sonucu beklerken endişeli ve gergindir ancak mizahi tutumu olan bir kişi daha neşeli ve rahattır ve başarısızlıklar karşısında daha az hayal kırıklığına uğrar (Morreall, 1997: 161-171). Ünsal Özünü’nün de Gülmecenin Dilleri isimli kitabında belirttiği gibi “*Yaşamın çeşitli bilmeceleri içinde zorluklarla boğuşarak bunalan insanlar, çoğu zaman birazcık rahatlayabilmek için gülmeceye başvururlar, çünkü gülme olayı yalnız insana özgü bir davranış olup, her çeşit bilim dalının onayladığı gerek fiziksel, gerek ruhsal çeşitli yararları vardır*” (Özünü, 1999: 40).

Genel olarak bakıldığında mizah kişiye gerçekliklere uzaktan bakmayı sağladığı için, ona nesnel bir bakış açısı da kazandırır, daha az benmerkezci olmasını sağlar. Böylece kişi başarısızlıklar karşısında yenilmişlik duygusuna daha az kapılır ve sonuçları olduğu gibi kabul eder. Aslında, bir noktada mizah zor bir yaşam içinde kişiye esneklik ve rahatlık sağlar. Uyumsuzlukları sevmeyi öğretir. Hayatı daha da yaşanmaya değer hale getirir. Bir başka deyişle, mizah

yaşamdaki zorluklar karşısında, kişinin hayata tutunmasını sağlayacak bir araçtır. Zorluklar karşısında kişinin tüm bunlardan sıyrılıp hem olaylara hem de kendine nesnel bir bakış açısı kazanmasıdır. Tüm bu uyumsuzluklarla bir uzlaşma imzalamasıdır. Kendi başarısızlıklarını mutlaklaştırmamasıdır. Bir yenilmez kişi olmasıdır ve bunu herkesle paylaşmasıdır; herkesi bir yenilmez kişi haline getirmesidir. Bir kakhaha tufanı yaratmasıdır. Bunu dalgalar halinde herkese yaymasıdır. Yaşama tutunmasıdır. Hem de yaşama gülererek, mutlu ve huzurlu tutunmasıdır. Kişinin zorlu yaşam mücadelesinde zafer kazanan taraf olmasıdır. Ve bunu yaşamdan keyif alarak yapmasıdır. Çünkü o yaşam gerçeklikleri karşısında kör olmuş bir kişi değil, yaşam karşısında kendi gücünü, kendi rüştünü ispat etmiş bir kişidir (Morreall, 1997: 180-181).

3. Yazınsal Mizah Ve Jacques Prévert

Edebiyat alanında mizah, gülmece ve ironiden ayrı bir yer tutmaktadır. Albérès bu farkı şu şekilde ortaya koymaktadır. “İroni” imalardan oluşmuş “ince” bir üsluba dayalı bir yapı iken, “komik” olan şey bu imaların anlaşılmasıdır. Aslında saf komik kendiliğinden ortaya çıkar; örneğin falanca kişi komiktir. Komik olan kişi bir yerde gülünç olan kişidir. İronik olan kişi ise, bunun aksine olayları ve kişileri yorumlama biçimiyle buna komik izlenimini veren kişidir. Buna göre bir şeyin ironik olması, o şeyin söyleniş ve sunuş biçimine bağlıdır. Eğer bu sadece eğlence amaçlı yapılırsa buna “espri”, hem eğlendirme, hem de iğneleme amaçlı yapılırsa, buna ironi denir. Ancak içinde çelişkileri (paradoxları) barındırır ve söyleyeninden bağımsız bir şekle girerse de, artık buna da mizah denir. Aslında mizah için söylenebilecek şey tartışma yaratabilecek, ahlaki değerlerden bağımsız ve alışagelmışten farklı bir biçimde gerçekliğin ortaya konmasıdır (Albérès, 1973: 9).

Belki de F.Germain'nin belirttiği gibi mizah dünyayı yeni bir gözle görmekten ibarettir, ya da mizah komik olan şeyin en zenginleştirilmiş biçimidir (Germain, 1968: 18).

Edebiyat ve mizah ilişkisi üzerine çalışan, ve önemli bir isim olan Moura'ya göre mizah estetik kaygılardan uzak, göstergebilimsel düzeyde karmaşık bir iletişim biçiminin okurda bir gülümseme uyandırmasıdır. Ve mizahı hiciv ve komik olandan ayıran en önemli özellikte, okurda gülme yerine gülümseme uyandırmasıdır. (Moura'dan alıntılan Syllas) Jacques Prévert'de şiir alanında mizahı şiirin en önemli özelliklerinden biri olarak kullanmıştır. Okuru gülmekten öte gülümsemeye itmiştir.

Laster'in Jacques Prévert'in şiir kitabı "Paroles" üzerine yaptığı çalışmada belirttiği gibi, Prévert Voltaire gibi ya da Voltaire'den daha abartılı bir biçimde mizahı şiirlerinde kullanmaktadır (Laster, 2000: 61). Bu sebepten ötürü de Prévert mizah şiirinin öncül isimlerinden biri olarak tanınmaktadır.

Jacques Prévert de, iki savaş arası dönemin belirsizliği ve II. Dünya savaşının doğurduğu yıkımlar içinde mizahı, şiirinin neredeyse temel aksı yapmasıyla dikkat çeken bir şair olmuştur. Jacques Prévert 4 Şubat 1900 yılında Neuilly –sur- Seine'de doğmuştur. Ve daha çocuk yaşlarında yaşamın acılarıyla tanışmıştır. Fakirler Merkezi Ofisi'nde müdür olarak çalışmakta olan babasına eşlik eder, Paris'in kozmopolit hayatına ve küçük, sıradan insanların sefaletine çok küçük yaşta tanık olur. 1915 yılında çalışmaya başlar. Bu dönem aynı zamanda Chaplin'in de filmlerinin tanınmaya başladığı bir dönemdir. Jacques Prévert de ondan fazlasıyla etkilenir, sinemaya büyük bir hayranlık duyar ve 1930 yıllarında birçok film senaryosu yazar. Askerlik sonrasında Montparnas'a yerleşir ve burada Eluard, Breton, Desnos, Leiris, Queneau, Aragon gibi sürrealist şairleri tanır. Jacques Prévert'in kendisi ilk dönemlerde yazdığı şiirlerini ciddiye almasa da bunlar zamanla tanınır, şarkıların, kabare müziklerinin sözleri haline gelirler. Döneminde Prévert çok yönlü bir sanatçı kimliğiyle tanınır, sinema, tiyatro, şiir ve şarkı sanatlarının öncül ismidir Fransa'da (Sadeler, 1975: 9-11). İçinde bulunduğu topluma karşı anarşik bir duygu besleyen şair, ne bakanları, ne askerleri, ne papazları, ne üst düzey yöneticileri ne de burjuvaları sever. Bunun için sıklıkla da şiirlerinde din sınıfını ve politik sınıfı kendine hedef alır. Daha çok halka karışmış, sıradan insana kendini yakın hisseder ve onlara gelecek umudu verir. İçinde bulunduğu toplum iki dünya savaşının da yıkımını yaşamış, kan ve acının büyük eziciliğine tanık olmuş bir toplumdur. Gelecek de belirsizdir. Böylesi bir toplumda insanlar değer yargılarını, umutlarını yitirmişlerdir. Tekdüze bir yaşamın parçasıdırlar artık. Kurulu düzen içinde atfedilen rollerin oyuncusudurlar. Kent hayatının telaşı ve karmaşası içinde yalnızlaşan insanlar sadece dış dünyanın doğasına değil kendi iç dünyalarının doğalarına da yabancılaşmışlardır.

İşte Prévert yaşanmışlıkları ve güçlü gözlem yeteneği sayesinde, ezilen, dışlanan hor görülen küçük, halktan insanı tanımış ve onu kucaklamıştır. Bir tür yaşam kaynağı olmuştur onlar için. Çocuksu mizahını asla kaybetmemiştir. Ancak naif çocuksuluğuyla çelişen cesur bir başkaldırısı vardır. Savaşı, dini, din adamlarını, politikayı, yönetimi, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen burjuvayı çarpıcı bir mizahi dille eleştirir. İnsanlara mutsuzluk veren, onlara korku salan, onlara kurallar dayatan, üzerlerinde baskı kuran, öldüren, ayrımcılık yapan, ötekileştiren, aşağılayan, tekdüze kılan, insanları insan gibi yaşamaktan ve

düşünmekten ala koyan, uzak tutan her şeye karşı çıkar. Bu noktada mizah, bu baskıcı güçlerle mücadelede onu kendisinden daha güçlü olan önünde eşitler. Söz, mizahın gücü kaba gücü dengeler, dahası onu en zayıf yerinden, eleştiriye en az açık yönünden vurur. Söz bir anlamda “kılıç”la, insan iradesini ezen güçlerle savaşında üstün gelir. Prévert’in amacı, Savaş’la ve burjuvazinin kazanç hırsıyla bozulmuş dengeleri sözün gücüyle sağlamak ve bu yolla kokuşmuş bir dünyayı daha yaşanılabilir bir dünyaya çevirmektir. Bunun yolu da mutlu insanı yaratmaktan geçer. İnsana sahip olduğu gücün, sözün kudretinin bilincini vermekten geçer. Yaşama tutunmaktan geçer. İnsanların eşitliğinden geçer. Yoksa güçlü bir sınıfın ipleri eline aldığı ve diğerlerini, güçsüz olanı adeta kuklalaştırdığı bir dünyayı kabul etmek ve acılar zincirinin bir parçası olmak Prévert gibi anarşik ruhlu bir şairin kabul edeceği bir durum değildir. Prévert, mizahın gücüyle kent yaşamından boğulmuş insanların bilinçaltını ortaya çıkarır. Dünyalarına yeni bir pencere açar. Korku ve kaygının yerini umuda ve mutluluğa bırakır. Bir noktada Prévert’in şiirini bu kadar kıymetli ve güçlü kılan, yaptığı devrim niteliğindeki sanattır. Adeta karanlığın içinden doğan bir güneştir, yeni bir hayattır. Dört tarafı kuşatan bozulmuşluğa karşı açılmış bir mücadeledir. Yıllardır var olan kötülüğe karşı, çocuksu yaşama sevincinin galip çıkmasıdır. Bunun için Prévert şiirlerinden çocuk temasını ve çocuksu mizacını asla eksiltmez. Günlük yaşamdan ve olaylardan bahseder. Yani şiirleri hiçte karmaşık değildir. Yalın bir dille, basit olayları anlatır. Hayatın içindeki sıradanlığı ve büyüklüğü, sefaleti ve görkemi gözler önüne serer. Bir başka deyişle yaşamın tam da kendisini anlatır herkes anlasın, bilsin diye. Yaşamı ve insanları kucaklar.

Böylesi karamsar bir tabloyu değiştiren, ona renk katan en önemli özellik de, Prévert şiirinin mizahıdır. Kendi tarzıyla yorumladığı, bambaşka bir bakış açısı kazandırdığı bu renkli dünya artık daha sıcak ve daha sevimli hale gelmiştir. Mizah yoluyla hayat daha tahammül edilebilir bir noktaya yükselmiştir. Prévert’in yalın, süssüz, sıradan ama bir o kadar da yaşama bağlılıkla dolu dünyasında hayatı, insanları ve özgürlüğü seven insanlar yer almaktadır. Bir şair dünyayı bu derece de değiştirebilecek bir mizahı şiirlerinde hangi yönüyle kullanmaktadır. Prévert’in şiirinin mizah ilişkisi nedir?

Gülmeyi Ciddiye Almak adlı kitap da mizah “*kavrayış değişikliğine, olmasını umduğumuz şeylerin resminin hemen değişmesine dayanır*” denmektedir (Morreall, 1997: 89). Tıpkı Prévert’in şiirinde daha renkli bir resim çizdiği gibi. Çünkü mizah yapan sanatçı bir şeyin uyumsuzluğunu yaşar ve Prévert’de olduğu gibi bu uyumsuzluktan zevk alır.

Mizahı bazen kullanılan sözlerin sesi ya da yazılan sözcüklerin şekli oluşturur. “*Ayrıca mizah büyük ölçüde dilin fonetiğine ve dizgisel mekaniğe dayanır*” (Morreall, 1997: 102-103). Prévert ‘de şiirlerinde bu yöntemlere başvurmuştur. Laster’in belirttiği gibi, Prévert’in şiirinde kelime oyunlarına sıklıkla rastlamak mümkündür. (Laster, 2000;71) Örneğin “*la pipe au papa du pape Pie pue*” (Paroles, 1972: 113) dizesinde “Papa” (baba) sözcüğüyle “Pape Pie” (Katoliklerin ruhani lideri) adlandırması pipe (pipo) ve “puer” (kötü kokmak) fiili bir arada kullanılarak komik bir durum yaratılmaktadır.

Mizahın Prévert şiirinde ki bir başka özelliği, politikayı eleştirmesidir. Çünkü mizah anlayışı gelişmiş bir kişinin iktidar tarafından baskı altına alınması mümkün değildir. O özgürlüğüne düşkündür (Morreal, 1197: 143). Prévert de öncü bir özgür olarak kitleleri de arkasından sürükleyecektir.

Çünkü baskı toplumunda başkaldırı, insanlara sunulan seçeneklerin arasında yer almamaktadır; bu da insanlara sunulan, mizah yoksunluğunun getirdiği tekdüzeliktir. Ve böylesi tekdüzelikte ideal olan, mizahın kaynağı “uyumsuzlukların” ortaya çıkmasına izin vermemektir. Kurulu düzeni olduğu gibi muhafaza etmektir. Prévert, sanatçı sorumluluğuyla böylesi bir toplumu gerçekçi ve nesnel bir yaklaşımla karikatürize eder. Böylece hem okurun bakış açısını değiştirir, hem de eleştirilerini daha eğlenceli bir üslupla yapar.

Mizahın vazgeçilmez bir parçası uyumsuzluklara mesafeli durmaktır, nesnel bir gözlem yapmanın yolu bundan geçer. Prévert bunu fazlasıyla yapar. Hatta kendi dışındaki kişileri tiyatro oyuncusu, kendini de izleyici olarak görmektedir. Çünkü mizah yapabilmenin olmazsa olmazı, insanların içinde buldukları durumdan kendilerini uzaklaştırmalarıdır (Morreal, 1197: 149).

Prévert’in espri yapma yeteneği olduğu için mutsuz olan insanlara göre daha mutludur. Çünkü “*Espri yapma yeteneği olan bir insan, yalnızca stres nedeni olabilecek durumlarla daha iyi başa çıkmakla kalmaz, ayrıca tüm durumlara karşı esnek bir tutuma sahip olur*” (Morreal, 1197: 152).

Masum insanların hicivlerle incitilmemesi gerekirken, diktatör gibi bazı insanlar hakkında eleştiri yapılmasına da karşı çıkılmamalıdır. (Morreal, 1197: 157). Prévert’e buna çok özen gösterir, politikacıları eleştirir ama masum insanın da her zaman yanındadır. Onu korur, kollar. Küçük insanların yaşam mücadelesini, toplum içinde var olabilme savaşımını çamur, bataklık içinde yürümeye çalışmak anlamına gelen “patauger” fiiliyle verir; ancak, Prévert’in şiirinde çamur ve bataklığın yerini “kan” ve “sefalet” almıştır:

Örneğin, “*La crosse en l’air*” adlı şiirinden şu dörtlükte insanların sefilliğini şöyle anlatır:

*Des hommes...des femmes...des enfants
Qui se battent contre la misère
Qui pataugent dans leur propre sang dans le sang et dans la misère
Dans la misère et dans le sang (Prévert, 1972: 119).*

Ancak diğer diktatör kesimi de şöyle eleştirir.

*Et sur le sang de la misère des autres se gondolent à
Venise avec des suspensoirs d'hermine et des diamants aux doigts de pied
Les cloches sonnent dans les églises
Pour que les pauvres viennent prier (Prévert, 1972: 119).*

*“ Teslim Olma”
sefaletle bođuşan
kanlarına ekmek dođranan
erkeklerin...kadınların...çocukların
yer aldığı piyesler bunlar
ve başkalarının sefaleti üzerinde Venedik'te gondolla dolaşıyor
ayak parmakları elmaslarla süslü olanlar
çanlar çalıyor kiliselerde
yoksullar dua etmeye gelsinler diye (Prévert, 2003: 119).*

İşte tam da bu noktada mizah devreye girer; fakir insanların içinde çırpınıp durdukları “kan”ları, Prévert'in “ötekiler” dediği burjuvaların Venedik'te gondol üstünde mücevherleriyle gezdikleri “kanal suları”na dönüşür. Ama, mizah, “kanlı sular”la da sınırlı kalmaz; insanın fakirliğini, sefaletini adeta bir “kader” gibi gören Kilise'ye yönelir. “Fakir insanlar”ı fakirliklerine karşı bilinçlendirmek yerine, onları pasif biçimde kaderlerine boyun eğmeye ve öteki dünya mutluluğunu hatırlatmayı amaçlayan kilise çanları artık “kara mizah”ın sembolü olur.

Mizahın sosyal boyutu da unutulmamalıdır. Mizah sosyal iletişimi arttırır ve ciddi konuşmaların gerginliğinden insanları uzaklaştırır (Morreal, 1197: 162). Gerçekten de güçlü eleştirilerle dolu olan yazı, daha yumuşak algılanabilir, kişileri ortak paydalarda bir araya getirir. Bir grup insanın dile getirmeye çalıştıklarının temsiline yapar.

Ele alınan konu ne kadar dramatik olursa olsun, işleniş biçimi onu insanların ortak mevzusu haline getirir, yaşamın bir parçası gibi gösterir. Bu acının ciddiye

alınmaması anlamına gelmemektedir kesinlikle, sadece bu acı içselleştirilir, paylaşılır, onun varlığı kabul edilir, bu üstesinden gelmek için bir çare arayışının yolculuğudur. Bununla ilgili olarak, belki de içinde barındırdığı mizahla en fazla tanınan “Familiale” adlı şiirine bakılacak olursa, acı gerçeğin ne derece çarpıcı bir biçimde yansıtıldığı görülecektir:

“Familiale”

La mère fait du tricot

Le fils fait la guerre

Elle trouve ça tout naturel la mère

Et le père qu'est-ce qu'il fait le père?

Il fait des affaires

Sa femme fait du tricot

Son fils la guerre

Lui des affaires

Il trouve ça tout naturel le père

Et le fils et le fils

Qu'est-ce qu'il trouve le fils?

Il ne trouve rien absolument rien le fils

Le fils sa mère fait du tricot son père fait des affaires lui la guerre

Quand il aura fini la guerre

Il fera des affaires avec son père

La guerre continue la mère continue elle tricote

Le père continue il fait des affaires

Le fils est tué il ne continue plus

Le père et la mère vont au cimetière

Ils trouvent ça naturel le père et la mère

La vie continue la vie avec le tricot la guerre les affaires

Les affaires la guerre le tricot la guerre

Les affaires les affaires et les affaires

La vie avec le cimetière

(Prévert, 1972: 89).

“Aile Hayatı”

Anne dikişte
Oğlan savaşta
Anne bu hale hiç şaşmamakta
Ya baba, baba ne yapmakta?
Birtakım işler çevirmekte
Karısı dikişte
Oğlu savaşta
Kendisi işte
Baba bu hale hiç şaşmamakta
Ya oğlan, ya oğlan,
Oğlan bu işleri nasıl görmekte?
Oğlan da pek bir şey görmemekte
Önce anası dikişte, babası işte, kendi savaşta
Gün gelecek harp bitecek
O da babasıyla iş çevirecek
Harp sürüyor annenin işi sürüyor dikişte
Babanın işi sürüyor işte
Oğlan öldü, artık onun işi sürmüyor
Anayla babanın işi mezarlığa gidiş geliş
Pek tabii bir yaşayış
Hayat sürüyor hayat iş savaş dikiş
İş savaş dikiş savaş
İş iş iş
Mezarlıkta bir yaşayış
(Kamık, 2000: 106).

Bu şiirde, toplumun savaşı ve ölümü algılayışı mizahi bir yönden ele alınmaktadır. “Faire la guerre” fiili savaşmak eylemi, örgü örmek, ticaret yapmak gibi basit ve sıradan bir iş gibi yansıtılmıştır. Tekrarlara dayalı bir yöntemle de bu şiirin mizahi gücü daha da artırılmıştır. “Elle trouve ça naturel la mère”, “Il trouve ça naturel le père”, gibi... Et le fils, et le fils ... Aslında bütün şiir baştan aşağı tekrar dizelerle doludur. Bu şiirde anne, baba ve oğul üçgeninde, aslında toplumsal bir savaş gerçekliği yansıtılmaktadır. Mizah, annenin örgüsü, babanın, ticareti oğlanın savaşı üçgeninde çarpıcı bir mesaj vermektedir. “continuer” fiili,

annenin ve babanın günlük rutin eylemlerini anlatırken, birden oğlun durumuyla ilgili olarak “kara mizah” ortaya çıkıyor: “*le fils est tué il ne continue plus*”. Burada, mizah, hem savaşı, hem de bu yararsız eylem içindeki hayatı sıradanlaştırıyor: “*il ne continue plus...trouver naturel*” fiili de mizahı güçlendiren bir işlev üstleniyor. Başlangıçta, anne örgü örmeyi “normal” bir günlük uğraş olarak görüyor; baba da, yaptığı ticareti aynı şekilde görüyor. Ancak, çocuk öldükten sonra, fiil, anne ve babayı ayrı ayrı ilgilendiren bir eylem olmaktan çıkıp ortak bir eylem oluyor: “*ils trouvent ça naturel*”. Anne ve babanın, çocuklarının savaşta ölmüş olmasının “doğal” karşılımları örtülü olarak Hıristiyan ve burjuva ahlaka yöneltilmiş bir eleştiridir. Ölümü kutsayan bu düşünce maddi hayatı da tüm mekanik standartlığı içinde, günlük rutinin çarkı içinde öne çıkartıyor. Hayat, bir dizi ahlaki kalıba uymaya indirgeniyor.

4. Sonuç

Bu çalışmada ortaya konduğu gibi “mizah” kişilere, içinde buldukları çevreye, topluma ve dışarıda olup bitenlere karşı, yergi boyutu öne çıkan “özel” bir bakış açısı kazandırarak, gerçeklik algısını değiştirmesine olanak tanımaktadır. Mizah, özünde gerçekliğin eğlendirici, tuhaf ve alışılmamış görünümünü yansıtmakla birlikte, her kültürde gerçekliğin bu yönleri farklı algılandığından, gerçeklik algısı yanında, dilsel ve kültürel özelliklerin farklılığı mizaha şaşırtıcı bir çeşitlilik ve derinlik kazandırmaktadır. Mizah, insanların birbirleriyle olduğu kadar, insan-toplum, insan-doğa, insan-değerler, insan-devlet ilişkilerinde yüzleşilen çok sayıda olgu ve sorunla ilgili gerçeklikleri anlamlandırırken, muhtemel gerginlik ve çatışma noktalarını incelikli söz oyunları ile yumuşatarak iletişimi düşündürücü boyutuyla sağlamayı olanaklı kılmaktadır. Toplumsal hayatın dışında mizahın bir ifade tekniği olarak en çok kullanıldığı alan sanat ve edebiyat olmuştur. En genel anlamıyla, gerçekliğin algılanması temelinde “dil” yoluyla biçim ve içerik kazanan sanatsal yaratı mizahın alaycı, yer yer yıkıcı ve gerçeği dönüştürücü gücünü ayrıcalıklı bir ifade tekniği olarak sıklıkla kullanmıştır. Mizahı edebiyat alanında en başarılı biçimde kullanan yazarlardan biri de çağdaş Fransız yazarlarından Jacques Prévert olmuştur. Günlük yaşam içinde sıradan insanları ve olayları, kurumları, toplumsal sınıfları, ahlaki, siyasal ve dinsel değerleri, ideolojileri, her toplumsal kesimden insanların yaşam tarzları, düşünce biçimleri ve dünya görüşlerini, şiir dilinin etkileyici, çağrıştırmacı ve dönüştürücü gücüyle mizahı birleştirerek eleştirmiş; mizahı ayrıksı, düşündürücü, gerçekliği dönüştürücü boyutlarıyla ve çeşitli biçimleriyle şiir dilinin vazgeçilmez öğelerinden biri yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Albérès, R.-M. (1973). *Le Comique et L'ironie*, Classiques Hachette, Paris.
- Bendhif-Syllam, *Humour&Littérature* (en ligne) sur <http://www.fabula.org/acta/document6317.php/> consulté le 11 Mars 14:00.
- Germain, F. (1968). *L'Art de Commenter Une Comédie*, Les Editions Foucher, Paris.
- Kanık, O.V. (2000). *Çeviri Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul)
- Laster, A. (2000). *Paroles Jacques Prévert*, Profil d'une œuvre, Hatier, Paris.
- Morreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev: K. Aysever, Ş. Soyer), İris Yayıncılık, İstanbul.
- Özünlü, Ü. (1999). *Gülmecenin Dilleri*, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Prévert, J. (1972). *Paroles*, Edititions Gallimard, Folio, Paris.
- Prévert J. (2003). *Sözler*, (Çev:Orhan Suda), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sadeler, J. (1975). *A Travers Prévert*, Librairie Larousse, Paris.